
NEIGINIO *NE* / *NE*- RAŠYMAS K. DONELAIČIO AUTOGRAFUOSE IR JO RAŠTŲ LEIDIMUOSE

Daiva Krištopaitienė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius, Lietuva

K. Donelaičiui gyvam esant, nė vienas jo kūrinys nebuvo paskelbtas. Po rašytojo mirties Gerviškėnų ir Išdagų parapijų (Mažoji Lietuva) kunigas J. F. Hohlfeldtas (1767–1829) pasidarė K. Donelaičio pasakėčių, „Pričkaus pasakos apie lietuvišką svodbą“ ir poemos „Metai“ nuorašus. Dingus „Rudenio gėrybių“ ir „Žiemos rūpesčių“ autografams, šie nuorašai iki Antrojo pasaulinio karo K. Donelaičio kūrybos leidėjams tapo labai svarbiu tekstų šaltiniu (šiuo metu J. F. Hohlfeldto nuorašai yra nežinomi)¹.

Pirmasis K. Donelaičio kūrinių publikuotojas buvo L. Rėza, 1818 m. išleidęs poemą „Metai“, o 1824 m. – pasakėčias. Nuo šių leidinių iki mūsų dienų pasirodė dar 13 pilnų ar apypilnių K. Donelaičio kūrybos leidimų: „Donelaičio raštai“ (1865, red. A. Schleicheris), „Donelaičio raštai“ (1869, red. G. Nesselmannas), „Kristijono Donelaičio Raštai“ (1897, leid. A. Burba ir A. Milukas), „Kristijono Donelaičio Raštai“ (1909, red. J. Šlapelis), „Metai“ (1940, 1941, red. J. Ambrazevičius), „Metai ir pasakėčios“ (1945, red. V. Drazdauskas), „Raštai“ ir „Metai“ (1950, 1956, red. A. Žirgulyš), „Metai“ (1966, red. A. Sluckaitė), akademinis leidimas „Raštai“ (1977, red. K. Ulvydas), „Metai“ (1983, red. K. Ulvydas), „Metai“ ir pasakėčios“ (1994, red. V. Vitkauskas).

K. Donelaičio kūrinius spaudai rengė daug žmonių, darydami tam tikrus pakeitimus, todėl šie leidimai daugiau ar mažiau skiriasi nuo pradinių teksto šaltinių ir nėra vienodi tarpusavyje. Tačiau akivaizdu ir tai, jog K. Donelaičio tekstų leidimo praktikoje susiformavo bendriausi redagavimo principai. Iš išlikusių rašytojo autografų galima pastebėti, kad daugiausia nenuoseklumų ir svyravimų yra rašyboje. Skirtingi leidėjai K. Donelaičio rašybą keitė, laikydamiesi to meto rašybos normų, todėl ankstesniuose leidimuose išliko nemažai įvairavimų. Tuo tarpu vėlesniuose leidimuose (nuo 1940), nusistovėjus griežtesniems rašybos dėsniams, išryškėjo norminimo tendencijos, siekimas kuo labiau priartėti prie dabartinės bendrinės lietuvių kalbos rašybos normų.

¹ J. Lebedys, K. Donelaičio raštų leidimai ir vertimai, J. Lebedys, *Lituanistikos baruose*, Vilnius, 1972, p. 237; L. Gineitis, Įvadas, *Kristijonas Donelaitis, Raštai*, Vilnius, 1977, p. 16.

Šiame straipsnyje apžvelgiamas neiginio *ne / ne-* rašymas K. Donelaičio rankraščiuose ir jo raštų leidimuose.

Dabartinėje lietuvių kalboje neiginio *ne* rašymas – kartu su kitais žodžiais ar skyriumi nuo jų – nustatytas tam tikromis taisyklėmis, atsižvelgus į neiginio atliekamas funkcijas, su kokiomis kalbos dalimis jis eina. Neiginys, jei nėra priešpriešinio gretinimo, rašomas kartu su veiksmažodžiais, būdvardžiais, daiktavardžiais ir daugeliurieveiksmių (išskyrus įvardinius, sudurtinius ir samplaikinius). Su įvardžiais, skaitvardžiais, dalelytėmis ir jungtukais neiginys paprastai rašomas atskirai. Skyriumi nuo kitų žodžių (išskyrus veiksmažodžius irrieveiksmius *gaila, gana*) neiginys rašomas ir samplaikoje su dalelytėmis *ar, argi*². Tačiau ilgą laiką – nuo pirmųjų lietuviškų raštų pasirodymo – neiginio rašymas įvairavo, pvz.: *ne-tei-faus* Mž 427, *netur* Mž 123, *ne tei-fu* Mž 640, *ne du-faudami* Mž 77; *nedare* BB II Moz. I 17, *neeiket* BB II Moz. VIII 28, *newiena* BB II Moz. VIII 31, *neschwentu* BB II Moz. XX 25, *ne wok* BB II Moz. XX 15, *ne wiena* BB II Moz. IX 7, *ne teisais* BB II Moz. XX 16; *newertas* DP 140⁸⁻⁹, *ne wertas* DP 169¹⁰.

Žodžių rašymo drauge ir skyriumi įvairavimas paaiškinamas ortografijos taisyklių nebuvimu. Tokių taisyklių nebuvo netgi anuometinėse lietuvių kalbos gramatikose³. Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos (1653) autorius D. Kleinas neiginio rašybos ne tik neaptarė, bet ir pats nevienodai rašė, plg.: *newe/fk* PGr 517 (154), *newienas* PGr 520(161), *ne atme/fk* PGr 521(162), *ne woki* PGr 523(167).

K. Donelaičio rašyba irgi nenuosekli ir nevienoda. Joje „atsispindi tikybinių knygų ir gramatikų rašyba“⁴.

Toliau apžvelgiamas neiginio rašymas su atskiromis kalbos dalimis K. Donelaičio rankraščiuose ir jo raštų leidimuose.

1. SU VEIKSMAŽODŽIAIS

K. Donelaičio „Pavasario linksmybių“ autografe su veiksmažodžiais ir veiksmažodinėmis formomis (dalyviais) neiginys *ne* dažniausiai rašomas atskirai. Iš 61 šioje „Metų“ dalyje esančios veiksmažodžių (ir dalyvių) formos neiginys atskirai rašomas 44 atvejais (72,1%), pvz.: *ne de-jáwo* 41, *ne regétû* 376, *ne werk* 529, *ne mokédami* 348, *ne gáwu/I* 577. Tarp jų yra vienas priešpriešinis gretinimas: *Nè! n e w è r k t , b è t l i n k s m i t i s ' w i f f i f u f i r i n k o* 29. Tik 17 atvejų (27,9%) čia neiginys rašomas drauge su veiksmažodžiais ar veiksmažodinėmis formomis (iš jų 8 formos turi sutrumpintą, pažymėtą apostrofu neiginį *n'*-), pvz.: *ne-firó-dai* 90, *ne-fi/fkun/džia* 151, *nedryfo* 206, *nègimmu/fia* 141, *n'ufsimirf* 20, *n'igalèjo* 239 ir t. t.

Kitos „Metų“ dalies – „Vasaros darbų“ autografe padėtis jau gerokai skiriasi: iš 96 neigimą reiškiančių veiksmažodžio formų neiginys atskirai rašomas 31 atveju (32,3%), pvz.: *ne reik'* 165, *nefulaukè'm'* 179, *ne reikètu* 706, *ne mokédam's* 117. Yra vienas priešpriešinis gretinimas: *N e t i n g è t , b e t d i r b t ' , l i e p é i* [...]

² Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba, Vilnius, 1992, p. 42–49.

³ J. Palionis, Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a., Vilnius, 1967, p. 49–50.

⁴ J. Lebedys, K. Donelaičio raštų redagavimas, op. cit., p. 232.

225. Kartu su veiksmožodžiais (ir dalyviais) neiginys čia rašomas 65 atvejais (67,7%), iš kurių 5 formos turi sutrumpintą su apostrofu neiginį *n-*, pvz., *nedryfta* 26, 504, *negalėjei* 228, *netektu* 282, *neturrėdami* 567, *n'imanaù* 374, *n'uzmirfzkit'* 711.

Pastebėtina, kad šiuose dviejų „Metų“ dalių autografuose neiginys visada kartu rašomas su žodžio šaknies pradžioje sangražos dalelytę turinčiomis veiksmožodžio formomis, pvz.: *nefirádo* PI 200, *nefigėdi* PI 467, *nefibijo* Vd 357, *nefirengiat* Vd 570. Šis principas išlaikytas ir kituose leidimuose, kuriuose apskritai neiginio rašymas dar nebuvo tvirtai nusistovėjęs.

K. Donelaičio „Metų“ fragmento „Tęsinys“ autografe tėra 2 veiksmožodžiai su neiginiu. Vienu atveju jis su veiksmožodžiu rašomas atskirai, kitu – drauge: ne paliowé 1, nereik' 20. Taip pat yra vienas priešpriešinis gretinimas: *Bet jis ne fzyk fzt ū d a m 's taip menkai pafielgia; / Bet kad Wyriauſybei [...] atfešu* 13–14.

Akivaizdu, kad K. Donelaitis neiginį su veiksmožodžiais rašo nevienodai. „Vasaros darbų“ autografe neiginys su veiksmožodžiais netgi dažniau rašomas kartu negu skyrium. Taigi J. Lebedžio teiginys, kad K. Donelaitis neiginį nuo veiksmožodžio visuomet atskiria⁵, nėra tikslus.

Pirmajame L. Rėzos „Metų“ leidime, kaip žinoma, kai kurios eilutės praleistos (iš viso 468), todėl veiksmožodžių ir veiksmožodinių formų su neiginiu skaičius atskirose poemos dalyse yra atitinkamai mažesnis. Tačiau neiginio rašymo skyrium ar drauge tendencijos iš esmės išlieka tos pačios. „Pavasario linksmybėse“ iš 55 kartus pavartoto neiginio atskirai nuo veiksmožodžio (ar dalyvių) formų jis rašomas 41 kartą (74,5%) ir 14 kartų (25,5%) drauge su jomis. „Vasaro darbuose“ iš 81 atvejo *ne* atskirai rašomas 32 kartus (39,5%) ir 46 kartus (60,5%) drauge.

Kitose dviejose L. Rėzos paskelbtose „Metų“ dalyse neiginio su veiksmožodžiais ir veiksmožodinėmis formomis rašymas, galima sakyti, nesiskiria nuo „Pavasario linksmybių“ autografo. „Rudenio gėrybėse“ iš 61 atvejo *ne* atskirai rašomas 46 kartą (75,4%), pvz.: *ne lyfk* 196, *ne galėjo* 206, *ne kwieftu* 189, *ne reggejęs* 259, ir drauge su veiksmožodžiais – 15 kartų (24,6%), pvz.: *nerokáwo* 132, *nedera* 448, *nefilauju* 479, *nedarytas* 317. „Žiemos rūpesčiuose“ su neiginiu yra 83 veiksmožodžiai ar veiksmožodinės formos, su kuriomis *ne* atskirai rašomas 61 kartą (73,5%), pvz., *ne tekfim* 98, *ne barkite* 217, *ne pariktu* 353, ir drauge – 22 kartus (26,5%), pvz.: *nefirupin'* 81, *nepawydi* 104, *netikkuſ'* 142, *neižeiftumbei* 432.

Galima manyti, kad J. F. Hohlfeldto nuorašas, kuriuo L. Rėza pasinaudojo leisdamas „Metus“, nepaisant kai kurių nukrypimų nuo originalo, buvo atliktas iš K. Donelaičio autografo gana tiksliai⁶. Įdomu, kad nuo kitų trijų poemos dalių neiginio su veiksmožodžių formomis rašymu gerokai skiriasi „Vasaros darbų“ autografas. Šiuo atžvilgiu jis labiausiai priartėja prie dabartinės rašybos normų. Tai gali būti papildomu faktu, paremiančiu G. Nesselmanno argumentaciją, jog „Vasaros darbus“ K. Donelaitis parašė vėliausiai.

⁵ Ibid., p. 234.

⁶ Plg. L. Gineitis, op. cit., p. 27–28.

L. Rėzos išleistose K. Donelaičio pasakėčiose iš 27 veiksmažodžių (ir veiksmažodinių formų) neiginys drauge su jais rašomas 17 kartų (62,9%), skyrium – 10 kartų (37,1%). Pastebėtina, jog dažniausiai neiginys su veiksmažodžiais atskirai rašomas pirmose dviejose pasakėčiose: „Lapės ir gandro čėsnis“ ir „Rudikis jomarkininkas“ – iš 8 atvejų 6 kartus skyrium ir 2 kartus drauge. Tuo tarpu kitose keturiose pasakėčiose iš 19 atvejų skyrium nuo veiksmažodžių neiginys rašomas tik 4 kartus, o drauge – net 15 kartų.

G. Nesselmanno parengtame K. Donelaičio „Raštų“ leidime yra vienintelis atvejis, kai neiginys su veiksmažodžiu rašomas atskirai: *ne reikės* Vd 690.

Visuose kituose leidimuose neiginys, jei jis nereiškia priešpriešos, su veiksmažodžiais ir veiksmažodinėmis formomis nuosekliai rašomas drauge.

1909 metų leidime įvairuoja neiginio rašymas su veiksmažodžiais ir veiksmažodinėmis formomis, kai jis reiškia priešpriešinį gretinimą, pvz.: *Ne tingėt, bet dirbt liepeį* [...] Vd 225; *Bėt girdėkit, ne piŗkt, ak nē, jis vōgti iššōko* Vp 5; bet *N ē, ne veŗkt, bet lĩnksminties visi susiriņko* PI 29.

Kituose leidimuose neiginys, reiškiantis priešpriešinį gretinimą, su veiksmažodžiais ir veiksmažodinėmis formomis rašomas atskirai.

2. SU BŪDVARDŽIAIS

K. Donelaičio „Pavasario linksmybių“ autografe nėra nė vieno būdvardžio su neiginiu *ne*, išskyrus 2 atvejus, kai jis įeina į samplaiką su dalelyte *ar*. Tuomet neiginys nuo būdvardžių rašomas skyrium: *Ar ne ņm agu klaufyt, kad wieźlibos Gaspadinnēs* [...] / *Windus ņawo ņukamos uźia?* 600–601; *Ar ne gra ņu ņuret, kad Gryta jau priņiwerpus’ / Skirsto Werpalus aufť* 602–603.

Vasaros darbų“ autografe su neiginiu *ne* iš viso yra 7 būdvardžiai. Tik vieną kartą neiginys nuo būdvardžio rašomas atskirai, kitais 6 atvejais – kartu: *ne wert’s* 176, bet *nederingas* 59, *negraņu* 334, *nelabà* 378, *neņwanku* 402, *neņwietiņkais* 520, *neņwanku* 539.

L. Rėzos „Metų“ leidime pirmosiose dviejose dalyse padėtis iš esmės ta pati kaip ir K. Donelaičio autografuose. Tik „Vasaros darbuose“ yra ne 7, o 5 būdvardžiai su neiginiu. Nuo būdvardžio *ne* rašomas skyrium vieną kartą, drauge su juo – 4 kartus: *ne wert’s* 136, bet *negraņu* 294, *nelabà* 327, *neņwietiņkais* 414, *neņwanku* 433.

„Rudenio gėrybėse“ iš 7 atvejų *ne* atskirai rašomas 3 kartus ir drauge su būdvardžiais – 4 kartus: *ne piggu* 15, *ne graņu* 194, *ne gerà* 598, bet *neņwankios* 278, *nelabōs* 421, *neņwankus* 557, *nelabs* 630.

„Žiemos rūpesčiuose“ neiginio rašymas su būdvardžiais iš esmės nesiskiria nuo K. Donelaičio „Vasaros darbų“ autografo. Iš 6 atvejų neiginys *ne* nuo būdvardžio atskirai rašomas vieną kartą, drauge su juo – 5 kartus: *ne graņu* 317, bet *neņwanku* 23, *neņwankiu* 316, *nelabs* 335, *newertu* 410, *newerts* 495.

L. Rėzos išleistose K. Donelaičio pasakėčiose neiginio rašymas su būdvardžiais irgi nėra nuoseklus. Atskirai nuo būdvardžių jis rašomas 2 kartus, drauge su jais – 5 kartus: *ne mandagu* Lg 10, *ne malonu* Lg 63, bet *nekaltaje* Šd 20, *negraņu* Pš 51, 52, 53, *neteiņe* Vp 23.

A. Schleicherio ir G. Nesselmanno leidimuose būdvardžių su neiginiu rašymas dviejose „Metų“ dalyse – „Pavasario linksmybėse“ ir „Vasaros darbuose“ – analogiškas K. Donelaičio autografams, o „Žiemos rūpesčiuose“ ir pasakėčiose sutampa su L. Rėzos leidimu.

A. Schleicherio „Metų“ leidimo trečiojoje dalyje „Rudenio gėrybės“ iš 8 atvejų neiginys skyrium nuo būdvardžių rašomas 3 kartus, o drauge – 5 kartus: *ne pigu* 15, *ne gražu* 236, *ne gerà* 840, bet *neszvankaus* 202, *neszwánkios* 323, *nelabós* 469, *neszvankus* 670, *nelabs* 876. „Pričkaus pasakoje apie lietuvišką svodbę“ iš 4 atvejų *ne* skyrium nuo būdvardžio rašomas vieną kartą, drauge – 3 kartus: *ne gražu* 80, bet *neszvankų* 15, *nelábs* 31, *nemažą* 55.

G. Nesselmanno leidimo „Rudenio gėrybėse“ iš 8 būdvardžių neiginys skyrium nuo jų rašomas 2 kartus, drauge – 6 kartus: *ne pigu* 15, *ne gerà* 841, bet *neszwankaus* 203, *negražu* 237, *neszwankios* 325, *nelabós* 471, *neszwankus* 671, *nelabs* 877. Tuo tarpu „Pričkaus pasakoje“ visi 4 būdvardžiai su neiginiu rašomi kartu.

1897 ir 1909 metų leidimuose neiginio *ne* su būdvardžiais rašyba dar įvairuoja, tačiau neiginys atskirai nuo būdvardžių rašomas rečiau negu ankstesniuose leidimuose. 1897 metų leidimo „Vasaros darbuose“ ir „Žiemos rūpesčiuose“ neiginys su būdvardžiais nuosekliai rašomas kartu. „Rudenio gėrybėse“ iš 8 atvejų skyrium nuo būdvardžio neiginys rašomas tik vieną kartą, drauge – 7 kartus: *ne pigu* 15, bet *neszvankaus* 202, *negražu* 236, *neszvankios* 323, *nelabos* 466, *neszvan- kus* 667, *negera* 837, *nelabs* 883. „Pričkaus pasakoje“ neiginio su būdvardžiais rašyba analogiška A. Schleicherio, o pasakėčiose – L. Rėzos leidimui. Pažymėtina, jog 1897 metų leidime, skirtingai nei K. Donelaičio autografe ir kituose leidimuose, neiginys rašomas kartu su būdvardžiais ir tuomet, kai jis įeina į samplaiką su dalelyte ar: *Ar nesmagu* klausyt, kad viežlybos gospadiės [...] PI 585; *Ar negražu* žiūrėt, kad Gryta, jau prisiverpus [...] PI 587.

1909 metų leidime neiginys *ne* drauge su būdvardžiais nuosekliai rašomas dviejose „Metų“ dalyse – „Vasaros darbai“ ir „Žiemos rūpesčiai“ – bei „Pričkaus pasakoje“. „Rudenio gėrybėse“ neiginio su būdvardžiais rašyba analogiška G. Nesselmanno leidimui, o pasakėčiose – A. Schleicherio, G. Nesselmanno ir 1897 metų leidimams.

Pastebėtina, jog ir K. Donelaičio autografuose, ir minėtuose leidimuose neiginys su būdvardžiais, kurių *ne* taip gausu kaip veiksmažodžių ir kurie kartojami, dažniau rašomas drauge negu skyrium. Vėlesniuose leidimuose neiginys su būdvardžiais rašomas tik drauge.

3. SU DAIKTAVARDŽIAIS

K. Donelaičio autografuose ir visuose jo kūrybos leidimuose neiginys su daiktavardžiais nuosekliai rašomas kartu, pvz.: *Neprietelus* PI 167, *Vd* 113, *neteisybės* Pš 29, *nepakajaus* Pp 221, *nenaudėlei* Rg 848, *nesandoru* Rg 672, *nelabuju* Rg 858.

K. Donelaičio autografuose, L. Rėzos, A. Schleicherio, G. Nesselmanno, 1909, 1940, 1941, 1950, 1956, 1966, 1977 ir 1983 metų leidimuose neiginys atskirai nuo daiktavardžių rašomas tik tuomet, kai sakinyje reiškia priešpriešą ar šiaip neigia sakomą dalyką. 1897, 1945 ir 1994 metų leidimuose yra nenuoseklumų, plg.:

1897 metų leidimą: *Vei, ne daugių reiks, tuo vėl kvietkas pasidarę / Uostysim ir garbysim pavasarį margą* PI 387–388, bet *Juk ne daugių reik, štai, jau galvijų neteksim* Žr 95; *Tai jau ne dyva i; nes velniui jis parsidavęs* Vd 127.

1945 metų: *Bet tai ne verksmai, kad jis taip skambina šaukdamas* PI 175; *Juk ne daugių reik: štai, jau galvijų neteksim* Žr 98, bet *Vei, ne daugių reiks, tuo [...]* / *Uostysim ir garbinsim pavasarį margą* PI 402–403.

1994 metų: *Tai jau ne miera ką skirstyt ar pasisavyt / Bet užger reik priimti* Žr 566–567; *Juk ne daugių reik, štai jau galvijų neteksim* Žr 98, bet *Vei! Ne daugių reiks, tuo [...]* / *Uostysim ir garbysim pavasarį margą* PI 402–403.

K. Donelaičio „Vasaros darbų“ autografe yra keli atvejai, kai neiginys įeina į samplaikas su dalelytėmis *ar, argi*. Tuomet, kaip ir visuose leidimuose, išskyrus 1897 metų, jis rašomas skyrium nuo daiktavardžių. 1897 metų leidime yra svyravimų, pvz.: *Argi ne grieks, kad jos ant lauko tur iszsigvildyt?* Vd 554, bet *Ar negēda jums, kad vokiečių gaspadinės / Iszkarsztus linus į lauką jau nugabena* Vd 571–572.

4. SU PRIEVEIKSMIAIS

K. Donelaičio kūrinuose yra įvairios kilmėsrieveiksmių. Apžvelgsime neiginio su jais rašymą K. Donelaičio autografuose ir jo kūrybos leidimuose.

4.1. Su būdvardiniaisrieveiksmais

K. Donelaičio „Pavasario linksmybių“ autografe yra keli būdvardiniairieveiksmai, su kuriais neiginys rašomas kartu: *nefžwankey* 203, 331; *nefžwiefžkay* 487, 570. Tuo atveju, kai sakinyje yra prieštaravimas, neiginys nuorieveiksmio rašomas skyrium: *Tu, Paukšteli miel's! ne ponifžkay prišiwalgay [...]* 131. „Vasaros darbuose“ yra 7 būdvardiniųrieveiksmių pavartojimo atvejai. Ir su visais jais neiginys rašomas kartu: *nefwiefžkay* 220, 375, 461, 528, *n'ilgay* 313, *nemaž* 319, *nefžwankey* 699.

L. Rėzos leidimo pirmosiose „Metų“ dalyse padėtis ta pati kaip ir K. Donelaičio autografuose: neiginys su būdvardiniaisrieveiksmais rašomas drauge. Tačiau kitose dviejose dalyse jau atsiranda nenuoseklumų. „Rudens gėrybėse“ iš 8 atvejų neiginys su būdvardiniaisrieveiksmais drauge rašomas 7 kartus, skyrium – vieną kartą: *nefžwankey* 110, 524, *nefwiefžkay* 276, 433, 551, 606, *nemandagey* 601, bet *ne mandagey* 217. „Žiemos rūpesčiuose“ iš 4 būdvardiniųrieveiksmių neiginys dviem atvejais rašomas kartu su jais ir dviem atvejais – atskirai: *nemandagey* 17, *nefwiefžkay* 451, bet *ne geray* 240, 320.

L. Rėzos išleistose K. Donelaičio pasakėčiose iš 3 atvejų vieną kartą neiginys su būdvardiniurieveiksniu rašomas drauge, kitus du kartus – atskirai: *newiežlibay* Pš 36, bet *ne toli* Rj 14, Vp 6.

A. Schleicherio ir G. Nesselmanno leidimų dviejose „Metų“ dalyse – „Pavasario linksmybės“ ir „Vasaros darbai“ – neiginys su būdvardiniaisrieveiksmais

rašomas kartu kaip ir K. Donelaičio autografuose bei L. Rėzos leidime. A. Schleicherio „Rudenio gėrybėse“ iš 14 atvejų neiginys drauge su būdvardiniaisrieveiksmiais rašomas 13 kartų, pvz.: *nesvėtiskai* 287, 321, 481, *neszvankei* 110, 630, 703, *nemandagei* 843. Tik vieną kartą jis rašomas atskirai: *ne mandagei* 259. „Žiemos rūpesčiuose“ iš 6 atvejų neiginys drauge surieveiksmiais rašomas 4 kartus, skyrium – 2 kartus: *nemandagei* 17, *nesvėtiskai* 135, 508, *nevėžlibai* 199, bet *ne gerai* 297, 377. Pasakėčiose neiginys su būdvardiniaisrieveiksmiais rašomas kaip ir L. Rėzos leidime.

G. Nesselmanno „Rudenio gėrybėse“ neiginys su būdvardiniaisrieveiksmiais rašomas kartu. „Žiemos rūpesčiuose“ iš 6 atvejų drauge su šiaisrieveiksmiais neiginys rašomas 5 kartus, skyrium – vieną kartą: *nemandagey* 17, *nesvėtiskay* 135, 508, *newėžlibay* 199, *negeray* 377, bet *ne geray* 297. Pasakėčiose padėtis analogiška L. Rėzos ir A. Schleicherio leidimams.

1897 metų leidime neiginys su būdvardiniaisrieveiksmiais beveik nuosekliai rašomas drauge. Tik „Rudenio gėrybėse“ yra vienintelis atvejis, kai neiginys su šios kilmėsrieveiksmiu rašomas skyrium: *ne mandagei* 259.

1909 metų leidimo trijose „Metų“ dalyse neiginys su būdvardiniaisrieveiksmiais nuosekliai rašomas kartu. „Žiemos rūpesčiuose“ neiginio su šiais būdvardiniaisrieveiksmiais rašyba analogiška G. Nesselmanno leidimui. Pasakėčiose iš 3 atvejų du kartus neiginys surieveiksmiais rašomas drauge, vieną kartą – skyrium: *neviežlybai* Pš 36, *netoli* Vp 6, bet *ne toli* Rj 14.

Vėlesniuose K. Donelaičio kūrybos leidimuose neiginys su būdvardiniaisrieveiksmiais rašomas kartu (dar plg. skyrelį 4.5.).

4.2. Su veiksmažodiniurieveiksmiu *gana*

K. Donelaičio kūriniuose yra tik vienas veiksmažodinisrieveiksmis *gana*, su kuriuo neiginio rašymas ir rašytojo autografuose, ir jo kūrybos leidimuose įvairuoja. „Pavasario linksmybių“ autografe visus tris kartus neiginys surieveiksmiu *gana* rašomas skyrium: *ne gana* 232, 236, 646. „Vasaros darbuose“ padėtis visai kita (atitinka dabartinės rašybos normas) – iš dviejų atvejų abu kartus neiginys surieveiksmiu *gana* rašomas kartu: *negana* 426, 582.

L. Rėzos leidimo visose „Metų“ dalyse neiginys surieveiksmiu *gana* nuosekliai rašomas skyrium. Tik pasakėčiose iš dviejų atvejų vieną kartą jis rašomas drauge, kitą – skyrium: *negana* Rj 22, *ne gana* Vp 26.

A. Schleicherio ir G. Nesselmanno leidimuose neiginys surieveiksmiu *gana* rašomas tik atskirai.

1897 metų leidimo visose „Metų“ dalyse *ne* surieveiksmiu *gana* rašomas kartu, „Pričkaus pasakoje“ – skyrium (*ne gana* 67), o pasakėčiose vieną kartą drauge, kitą – skyrium: *negana* Vp 26, *ne gana* Rj 22.

1909 metų leidime neiginys surieveiksmiu *gana* drauge rašomas tik pirmojoje „Metų“ dalyje – „Pavasario linksmybėse“. Kitose „Metų“ dalyse, „Pričkaus pasakoje“ ir pasakėčiose neiginys su šiuorieveiksmiu rašomas atskirai.

Vėlesniuose leidimuose neiginys surieveiksmiu *gana* rašomas kartu (dar plg. skyrelį 4.5.).

4.3. Su daiktavardiniaisrieveiksmiais

K. Donelaičio raštuose yra du daiktavardiniairieveiksmiai su neiginiu, ir abu jie pavartoti tik po vieną kartą: iš *nežinių* Pp 15 ir *nevalia* Žr 292. Su pirmuojurieveiksniu neiginys visuose leidimuose rašomas drauge. Surieveiksniu *valia* neiginys skyriumi rašomas A. Schleicherio ir G. Nesselmanno leidimuose: *O stuboj ne vale (ne wale) sukraut ant kaklialio skėdras* Žr 292. Kituose leidimuose neiginys su šiuorieveiksniu rašomas kartu.

4.4. Su įvardiniais, samplaikiniais ir sudurtiniaisrieveiksmiais

K. Donelaičio kūriniuose yra tik keli atvejai, kai tokierieveiksmiai vartojami su neiginiu *ne*: *ne tuojau* PI 271, *ne kasdien* Rg 411, *ne per daug* Žr 468, *ne kitaip* Šd 6. Pažymėtina, jog ir K. Donelaičio autografuose, ir visuose leidimuose neiginio su šiaisrieveiksmiais rašyba atitinka dabartinės rašybos normas, t. y. neiginys su jais rašomas atskirai.

4.5. Su dalelyte *ar* irrieveiksmiais *gana, gerai*

K. Donelaičio autografuose ir jo kūrybos leidimuose neiginio surieveiksmiais *gerai, gana* ir dalelyte *ar* rašymo tendencijos nevienodos. L. Rėzos, A. Schleicherio ir G. Nesselmanno leidimuose neiginys su dalelyte *ar* sudaro samplaiką prieš aburieveiksnius ir su jais rašomas tik atskirai. 1940, 1941, 1945, 1956 ir 1966 metų leidimuose neiginio rašymas atitinka dabartinės rašybos normas. Samplaikoje *ar ne* surieveiksniu *gerai* jis rašomas skyriumi, o priešrieveiksmį *gana* samplaikos nesudaro ir rašomas su juo drauge. Tuo tarpu K. Donelaičio autografuose ir kituose leidimuose neiginio su dalelyte *ar* irrieveiksmiais *gerai, gana* rašymas įvairuoja. Pasakytina, jog nenuoseklumą ir nenorminių atvejų neišvengta net paskutiniuose (1977, 1983, 1994 metų) leidimuose:

Da – *Ar ne gera y mokinau nūlatay fuwalyt Wafaroja?* Vd 561, bet *Ar ne gera y, kad Selmas [...] koke Mafznelę moka paslėpti* Fr 18.

1897 – *Ar ne gerai, kad [...] greczną zopostėlį [...] matom?* Rg 913, bet *Ar ne gerai, kad dar per mėžlus spirgini spirgus* Rg 388; *Ar ne gana, kad asz jums varnų nuneszu kojias* Žr 347, bet *Ar ne gana, kad jį vos gvyą baudžiava lupu?* Rg 125.

1909 – *Ar ne gerai [...]* Rg 390, 868, 931; Žr 219, bet *Ar negerai [...]* Vd 561; *Ar ne gana [...]* Rg 125, Žr 350, 363.

1950 – *Ar ne gerai [...]* Vd 561, Rg 390, 907; Fr 18, bet *Ar negerai [...]* PI 594; Žr 219; *Ar negana [...]* Rg 125, bet *Ar ne gana [...]* Žr 350, 363.

1977, 1983, 1994 – *Ar ne gerai [...]* PI 594; Vd 561; Rg 390, 907; Fr 18, bet *Ar negerai [...]* Žr 219; *Ar negana [...]* Rg 125, bet *Ar ne gana [...]* Žr 350, 363.

5. SU ĮVARDŽIAIS, SKAITVARDŽIAIS, DALELYTĖMIS, JUNGTUKAIS

K. Donelaičio raštuose yra tik du įvardžiai su neigiamąja dalelyte *ne*. Ir autografuose, ir visuose leidimuose neiginys su jais rašomas atskirai: *Ar ne mūsų žiopliai taip jau šokinėdami daro?* PI 324; *Ale ne sau vogiau, bet vis maloningiems*

ponams Rg 565. Beje, vienu atveju neiginys įeina į samplaiką su dalelyte *ar*, kitu – reiškia priešpriešinį gretinimą. Apskritai su įvardžiais, skaitvardžiais, dalelytėmis ir jungtukais neiginys tik priešpriešos ar neigimo reikšme ir tevertojamas⁷.

Skaitvardžių su neiginiu, kaip ir įvardžių, K. Donelaičio raštuose tėra du. Su vienu iš jų, kelintiniu skaitvardžiu pirmas, neiginys visuose leidimuose rašomas atskirai: *Juk ne pirmas mets, kaip mes gyvendami vargstam, / Irgi ne pirmas sykis jau, kaip šiupinį verdam* Žr 579–580. Tuo tarpu su skaitvardžiu *vienas* neiginio rašymas skirtinguose leidimuose įvairuoja. A. Schleicherio, G. Nesselmanno, 1897 ir 1909 metų leidimuose *ne* su skaitvardžiu *vienas* rašomas kartu (*O kaip pusbernis ne vieną [nevėną Sch, newėną N] žilį pranokau* Vd 329), K. Donelaičio autografuose ir likusiuose leidimuose – atskirai.

Neiginio rašymas su dalelytėmis irgi įvairuoja. Su dalelyte *vis* ir K. Donelaičio autografe, ir visuose leidimuose neiginys rašomas skyrium: *Juk ne vis reik vargt [...]* PI 396; *Taigi ne vis kasdien [...]* čėrauk Rg 409. Su dalelyte ar jungtuku *tiktai* neiginys rašomas drauge K. Donelaičio „Vasaros darbų“ autografe (pvz.: *Druskos netiktay, bet dar ir uždaro reikia* 270), bet L. Rėzos, A. Schleicherio, 1897 ir 1909 metų leidimuose nevienodai:

R, Sch – *ne tiktay, ne tiktai* Vd 230(270); Rg 611(853); Žr 182(239), bet *netiktay netiktai* Vd 106(146).

1897, 1909 – *ne tiktai* Rg 850(854); Žr 236(239), bet *netiktai* Vd 146, 270.

Kituose leidimuose neiginys *ne* su dalelyte ar jungtuku *tiktai* rašomas skyrium.

IŠVADOS

1. K. Donelaičio autografuose, kaip ir daugelyje to meto raštų, neiginys *ne* su atskirų kalbos dalių žodžiais rašomas nevienodai. Tačiau yra atvejų, kai neiginio rašyba atitinka dabartinės rašybos normas. Pavyzdžiui, su daiktavardžiais neiginys visada rašomas kartu, beveik nuosekliai skyrium nuo žodžių jis rašomas tuomet, kai reiškia prieštaravimą arba įeina į samplaiką su dalelyte *ar*. Taigi būtų galima teigti, kad K. Donelaitis turėjo kalbos intuiciją. Nenuoseklumą jo raštuose iš dalies galėjo atsirasti ir todėl, kad K. Donelaitis rašyba mažai rūpinosi. Jis pats yra sakęs, jog rašydamas labai dažnai darydavo daug klaidų, nes į tai nekreipė dėmesio⁸.

2. Ankstesniuose (iki 1940 m.) K. Donelaičio raštų leidimuose, ypač L. Rėzos, neiginio rašyba irgi įvairuoja. Dažniausiai tie nenuoseklumai nėra dėsningi, tačiau, lygindami skirtingus leidimus, galime išvelgti kelias tendencijas:

2.1. Labiausiai svyruoja neiginio su bevardės giminės būdvardžiais rašymas. Su 45,1% tokių būdvardžių neiginys rašomas atskirai, su 54,9% – drauge. Tuo tarpu tik su 8,5% vyriškosios ir moteriškosios giminės būdvardžių neiginys rašomas skyrium ir su 91,5% – drauge.

2.2. Neiginio rašymas įvairuoja ne su visais būdvardiniaisrieveiksmiais. Pavyzdžiui, surieveiksmiais *švankiai, svietišškai, viežlybai* neiginys rašomas tik kartu. Tuo tarpu surieveiksmiais *mandagiai, gerai, toli* ir kartu, ir skyrium.

⁷ Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba, ... p. 42.

⁸ J. Kabelka, *Kristijono Donelaičio raštų leksika*, Vilnius, 1964, p. 33.

3. Vėlesniuose K. Donelaičio raštų leidimuose (po 1940 m.) – ryškios rašybos norminimo tendencijos, todėl nenuoseklumų neiginio rašyboje su atskirų kalbos dalių žodžiais pasitaiko tik pavieniai atvejai.

Gauta 2002 11 20

Santrumpos

BB – *Biblia tatai esti wissas schwentas raschtas lietuwichkai pergulditas per Janą Bretkūną... Karaliacziuiė* (cit. iš Jonas Bretkūnas, *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1983).

Da – K. Donelaičio raštų autografai.

DP – *Daukšos Postilė*. Fotografuotinis leidimas, Kaunas, 1926.

Didesni skaitmenys rodo puslapius, mažesni – eilutes.

Fr – „Metų“ fragmentas „Tęsinys“.

Lg – „Lapės ir gandro česnis“.

Mž – M. Mažvydas, *Katekizmas ir kiti raštai. Catechismus und andere Schriften*, Vilnius, 1993. Puslapiai nurodomi šio leidinio.

N – G. Nesselmanno leidimas.

Pgr – *Leituvijų kalbos pirmoji gramatika*, Vilnius, 1957. Skaitmenys rodo šio leidinio puslapius, tarp skliaustelių – D. Kleino *Grammatica Litvanica* (1653) fotografuotinius puslapius.

Pl – „Pavasario linksmybės“.

Pš – „Pasaka apie šūdvabalį“.

R – L. Rėzos leidimas.

Rg – „Rudenio gėrybės“.

Rj – „Rudikis jomarkininks“.

Sch – A. Schleicherio leidimas.

Šd – „Šuo didgalvis“.

Vd – „Vasaros darbai“.

Vp – „Vilks provininks“.

Žr – „Žiemos rūpesčiai“.

Daiva Krištopaitienė

THE USE OF NEGATION IN AUTOGRAPHS AND PUBLICATIONS OF THE WORKS BY K. DONELAITIS

S u m m a r y

In autographs, the use of negation with different parts of speech varies, the word is either solid or words are written separately. However, there are some cases when the use of negation complies with the present-day rules of writing. In earlier publications of the works by K. Donelaitis (before 1940) the use of negation is incoherent. The occurrences of incoherence are mainly irregular. Nevertheless, some tendencies could be perceived: the most prominent variance is found in the use of negation with neuter adjectives, and the use of negation varies only with some adjectival adverbs. With some adverbs, the negative particle is written in one, while with the others it is written both in one or separately. In later publications of the writings by K. Donelaitis, the tendencies of standardization of the writing rules are conspicuous, and the occurrences of incoherence in the use of the negation are sporadic.